

**SUN’IY INTELLEKT VOSITALARI YORDAMIDA BO‘LAJAK
PEDAGOGLARDA TANQIDIY FIKRLASHNI RIVOJLANTIRISH
IMKONIYATLARI**

Xudayberdiyev Nasimjon Adhamjon o‘g‘li

*Namangan davlat pedagogika instituti “Intellektual fanlar va axborot texnologiyalari”
kafedrasi o‘qituvchi-stajyori*

E-mail: xudayberdiyevnasimjon2207@gmail.com

ORCID: 0009-0003-7035-2810

Annotatsiya: *Ushbu tezisda sun’iy intellekt vositalaridan bo‘lajak pedagoglarning tanqidiy fikrlash ko‘nikmalarini rivojlantirishda foydalanish imkoniyatlari tahlil qilingan. Generativ sun’iy intellekt javoblarini tekshirish, xatolarni aniqlash, manbalarni solishtirish va dalillar asosida xulosa chiqarishga yo‘naltirilgan topshiriq turlari taklif etilgan hamda ularning didaktik ahamiyati asoslab berilgan.*

Kalit so‘zlar: *sun’iy intellekt, tanqidiy fikrlash, bo‘lajak pedagog, generativ AI, axborotni baholash, didaktik imkoniyat.*

Annotation: *The thesis analyzes the possibilities of using artificial intelligence tools to develop critical thinking skills of future teachers. Task types aimed at verifying generative AI responses, detecting errors, comparing sources and drawing evidence-based conclusions are proposed, and their didactic significance is substantiated.*

Keywords: *artificial intelligence, critical thinking, future teacher, generative AI, information evaluation, didactic potential.*

KIRISH

Bugungi kunda sun’iy intellekt texnologiyalari ta’lim jarayonining ajralmas qismiga aylanib bormoqda. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2024-yil 14-oktabrdagi PQ-358-son qarori bilan tasdiqlangan “2030-yilgacha sun’iy intellekt texnologiyalarini rivojlantirish strategiyasi” ushbu texnologiyalarni ta’lim tizimiga keng joriy etishni ustuvor vazifa sifatida belgilaydi [1]. Talabalar ChatGPT, Gemini, Claude kabi generativ sun’iy intellekt vositalaridan o‘quv topshiriqlarini bajarishda faol foydalanmoqda.

Biroq bu vositalar har doim ham to‘g‘ri va ishonchli javob bermaydi: ular ishonarli ko‘rinadigan, lekin noto‘g‘ri ma’lumot yoki mavjud bo‘lmagan manbalarni keltirishi mumkin [2; 5]. Shu sababli bo‘lajak pedagoglarda sun’iy intellekt taqdim etgan axborotni tanqidiy baholash ko‘nikmasini shakllantirish dolzarb pedagogik vazifaga aylanadi. Bunda sun’iy intellekt nafaqat xavf manbai, balki tanqidiy fikrlashni rivojlantirish uchun samarali didaktik vosita sifatida ham namoyon bo‘ladi.

Asosiy qism

Tanqidiy fikrlash ilmiy adabiyotlarda axborotni tahlil qilish, baholash, talqin qilish va asoslangan xulosa chiqarishga qaratilgan maqsadli fikrlash jarayoni sifatida ta’riflanadi [3; 4]. P.Facione rahbarligidagi ekspertlar konsensusida tanqidiy fikrlashning asosiy ko’nikmalari sifatida talqin, tahlil, baholash, xulosa chiqarish, tushuntirish va o’zini o’zi boshqarish ajratib ko’rsatilgan [3]. Sun’iy intellekt vositalari ushbu ko’nikmalarning har birini mashq qildirish uchun qulay muhit yaratadi.

Tahlillarimiz asosida bo’lajak pedagoglar bilan ishlashda sun’iy intellektdan foydalanishning quyidagi didaktik imkoniyatlarini ajratib ko’rsatish mumkin:

1) **Javobni tekshirish topshiriqlari:** talaba sun’iy intellekt bergan javobni darslik, ilmiy maqola va rasmiy manbalar bilan solishtiradi, mos kelmaydigan joylarni aniqlaydi.

2) **Xatoni topish topshiriqlari:** o’qituvchi ataylab xato yoki noaniqlik kiritilgan sun’iy intellekt matnini beradi, talaba ularni topib, asoslab tuzatadi.

3) **“Sun’iy intellekt bilan bahs” topshiriqlari:** talaba sun’iy intellekt ilgari surgan fikrga qarshi dalillar keltiradi yoki uning argumentlaridagi zaif tomonlarni ko’rsatadi.

4) **Turli javoblarni solishtirish:** bir xil savolga turli sun’iy intellekt vositalari yoki turlicha so’rovlar bilan olingan javoblar taqqoslanib, eng asoslisi tanlanadi.

5) **So’rov (prompt) sifatini tahlil qilish:** talaba savolning qanday qo’yilishi javob sifatiga qanday ta’sir qilishini o’rganadi va aniq, maqsadli savol tuzishni o’rganadi.

Bu topshiriqlarning umumiy jihati shundaki, talaba sun’iy intellekt javobini tayyor bilim sifatida emas, balki tekshirilishi lozim bo’lgan gipoteza sifatida qabul qiladi. Natijada uning e’tibori “javobni olish”dan “javobni asoslash”ga ko’chadi. Bu esa W.Holmes va hammualliflari ta’kidlaganidek, sun’iy intellekt davrida ta’limning asosiy maqsadi faktlarni yodlash emas, balki ularni baholash va qo’llash qobiliyatini shakllantirish ekanligiga mos keladi [6].

Bo’lajak pedagoglar uchun bu yondashuvning yana bir muhim jihati bor: ular kelajakda o’z o’quvchilariga ham sun’iy intellekt bilan ongli ishlashni o’rgatishlari kerak bo’ladi. Shu bois tanqidiy fikrlash ko’nikmasi ular uchun ham shaxsiy, ham kasbiy kompetensiya hisoblanadi. Bunday topshiriqlarni “Axborot texnologiyalarini kasbiy faoliyatda qo’llash”, “Pedagogik texnologiyalar” kabi fanlar mazmuniga bosqichma-bosqich integratsiya qilish maqsadga muvofiq.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, sun’iy intellekt vositalari to’g’ri tashkil etilgan pedagogik faoliyat doirasida bo’lajak pedagoglarda tanqidiy fikrlashni rivojlantirishning samarali vositasi bo’la oladi. Buning uchun: sun’iy intellekt javoblarini tekshirishga yo’naltirilgan topshiriqlar tizimini ishlab chiqish; ularni pedagogik va axborot texnologiyalari fanlari mazmuniga integratsiya qilish; talabalarining tanqidiy fikrlash darajasini baholash mezonlarini aniqlash zarur. Ushbu yo’nalishdagi keyingi tadqiqotlarimiz aynan shu metodik tizimni ishlab chiqish va tajriba-sinovdan o’tkazishga qaratiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2024-yil 14-oktabrdagi “2030-yilgacha sun’iy intellekt texnologiyalarini rivojlantirish strategiyasini tasdiqlash to‘g‘risida”gi PQ-358-son qarori.
2. UNESCO. Guidance for generative AI in education and research. – Paris: UNESCO, 2023.
3. Facione P.A. Critical Thinking: A Statement of Expert Consensus for Purposes of Educational Assessment and Instruction (The Delphi Report). – Millbrae, CA: The California Academic Press, 1990.
4. Paul R., Elder L. The Miniature Guide to Critical Thinking: Concepts and Tools. – Foundation for Critical Thinking, 2019.
5. Kasneci E. et al. ChatGPT for good? On opportunities and challenges of large language models for education // Learning and Individual Differences. – 2023. – Vol. 103. – 102274.
6. Holmes W., Bialik M., Fadel C. Artificial Intelligence in Education: Promises and Implications for Teaching and Learning. – Boston: Center for Curriculum Redesign, 2019.